ІННОВАЇ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Гащук Мар'ян Юрійович
здобувач ступеня вищої освіти «магістр» педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Науковий керівник:
Красовська Ольга Олександрівна,
д.п.н., професор кафедри теорії та методик початкової освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Нові гуманістичні критерії моніторингу якості шкільної освіти та реалізація її оздоровчої функції зумовлюють необхідність зосереджувати увагу вчителя на можливостях арт-терапії. Це малодосліджений синтез галузей наукового знання, що здійснюється на перетині педагогіки, психології, мистецтвознавства і медицини, ергономіки, він передбачає позитивний (стимулюючий і гармонізуючий) вплив творів різних видів мистецтва на органи дихання, слуху, на голос і пластику, координацію рухів учнів з метою розвитку здорової особистості.

Доведено, що психічна релаксація здатна послабити інтелектуальне напруження дітей, вона допомагає знімати стрес і піднімати настрій учнів, сприяє їхній працездатності й покращує показники здоров'я. Тому в умовах реалізації принципів Нової української школи рекомендовано активізувати психотерапевтичні засоби для підтримки оптимістичної атмосфери навчання.

В арт-терапії дітям пропонуються різноманітні заняття образотворчого і художньо-прикладного характеру (малюнок, графіка, живопис, скульптура, дизайн, дрібна пластика, різьблення, випалювання, чеканка, гобелен, мозаїка, фреска, вітраж, всілякі вироби з хутра, шкіри, тканин), які спрямовані на активізацію спілкування з психотерапевтом або в групі в цілому для більш чіткого, тонкого вираження своїх переживань, проблем, внутрішніх суперечностей, з одного боку, а так само творчого самовираження – з іншою. У даний час в арт-терапію включаються і такі форми творчості, як відео-арт, інсталяція, перформанс, комп'ютерна творчість, де візуальний канал комунікації відіграє важливу роль.

У практичній діяльності соціального педагога як один із методів підвищення соціальної активності, розвитку комунікативних здібностей особистості є музикотерапія. Крім того, – це метод корекції функціональних рухових, психогенних або соціальних відхилень, оскільки з допомогою

специфічних форм впливає на осіб із соціальними, психічними та соматичними відхиленнями; є джерелом активізуючої творчості та соціальної стимуляції, що позитивно впливає на емоційну і вольову сферу людини. Кожний із елементів музикотерапії, яку б форму вираження він не мав (інструментальну, вокальну, мовленнєву, рухову чи образотворчу) вступає в специфічний зв'язок з індивідом [84, с.56].

Вплив музики на, думку практиків, полягає у тому, що вона підсилює емоційне сприймання і створює особливе ставлення до певних моментів і ситуацій у житті дитини. Душевні імпульси та спонукання, що з'являються при цьому, впливають на її характер. Музика стимулює нервові центри. Від тональності та сили звуків залежить серцевий ритм і робота органів дихання, а також живлення тканин організму. Методи музикотерапії поділяють на такі, що спрямовані на емоційну активізацію, тренінгові, релаксуючі та комунікативні. Отже, музикотерапія дозволяє дітям з особливими потребами розслабитись, поринути у власний світ, сконцентруватися на вирішенні певної проблеми. Також музика знімає стрес, який дитина переживає в даний момент часу.

Отже, внаслідок арт-терапевтичної роботи створюються додаткові можливості для внутрішньоособистісної комунікації, перехід членів групи на глибші рівні взаємодії з виявом внутрішніх (зокрема неусвідомлюваних) механізмів організації поведінки, відбувається звільнення від упроваджених домінуючою культурою і ідеологією партнерів поведінки й засвоєння тих ролей, що більше відповідають їхній глибинній природі, потребам і напрямкам розвитку. Арт-терапія є ефективним методом оздоровлення, гармонізації розвитку особистості та впливає на її інтеграцію в суспільство і потребує посильного використання і дослідження [4, с.54].

Одне з основних завдань сучасних уроків «Мистецтва» – знімати нервово-психічні перевантаження, відновлювати позитивний емоційно-енергетичний тонус учнів. Саме тому поряд з основними формами роботи з дітьми на уроках варто використовувати елементи арт-терапії. Заняття мистецтвом - арт-терапія - робить позитивний психофізіологічний вплив на дитину, а крім цього впливає і на його духовне здоров'я.

Виокремлюється кілька видів арт-терапії:

– музикотерапія – активне і пасивне слухання музики, індивідуальний, ансамблевий і хоровий спів;

– арт-терапія – малювання або використання кольорів у різних видах навчальної діяльності;

– імаготерапія – «проживання образу»;

– евритмія – логоритмічна пластика, сольний або колективний танок-імпровізація під музику;

– театротерапія, або драмотерапія, – ігрові чи пластичні дії рухи, пантоміма [5, с.78].

Сугестологія, один із різновидів терапії, зокрема і арт-терапії – наука, що вивчає особливості психологічних явищ навіювання та самонавіювання – здебільшого словесного, інколи паралінгвістичного впливу на людину і

спрямована на підвищення її емоційності, працездатності. Усі сугестивні методи стимулюють мотивацію навчання, викликають позитивні емоції, пізнавальний інтерес, підсилюють додаткові зовнішні емоціогенні впливи (емпатія, катарсис) [5, с.78].

Ці гуманні за характером впливу технології створюються в контексті педагогічного оптимізму, вони виконують функцію піднесення учня, упевнення його у власних силах, зняття психічних бар'єрів у навчанні. Передбачається, що навчання за сугестивними технологіями здійснюватиметься в умовах психологічного комфорту, ненапруженості. Психологічний клімат – якісна сторона взаємовідносин між учасниками навчально-виховного процесу. Атмосфера – особливість оточуючих умов, середовища впливу.

Інструментарій сугестивної технології складається з методів:

– експресивних впливів (інтонаційна та образна палітра голосу, виразність пауз, шепіт);

– створення емоціогенних ситуацій (мета – пережити почуття успіху, джерело – мовлення вчителя – захопливе, яскраво емоційне, що викликає подив, переживання почуття краси);

– арт-терапії (функціональна музика, колір, живопис) [4, с.78].

Інтегровані уроки «Мистецтва» мають значні резерви щодо регуляції і саморегуляції психофізіологічного стану учнів. Завжди варто пам'ятати, що колір і звук – це жива енергія, а високохудожні твори мають значний енергетичний потенціал. Відомий сильний вплив кольору на людину, що ґрунтується на його здатності викликати певний настрій, сприяти підвищенню або пониженню емоційного тонусу. Усі кольори палітри сповнені духовної сили, але кожний – особливої й неповторної. Теплі кольори – жовтий та оранжевий – здатні піднімати настрій людини; червоний – посилювати життєву енергію, збуджувати; чорний і сірий – пригнічувати; голубий і зелений – знімати втому, заспокоювати, білий асоціюється зі світлом, чистотою, викликає тиху радість. Тому наголошуємо: добирати картини до музики чи навпаки – мелодії до творів живопису треба з урахуванням емоційних особливостей художніх образів, а не лише їх зовнішньої сюжетно-тематичної спорідненості.

Посилити вплив світових хвиль вібраційними може кольоромузика (можливо в комплексі з ароматерапією – використанням пахощів). За допомогою комплексних емоціогенних технологій учитель може стимулювати різні форми самовираження учнів, розвивати здібності до невербальної комунікації (міміка, пантоміміка, музика жестів і рухів – пластичне інтонування), коригувати психічні стани, сприяти релаксації, здійснювати профілактику зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я школярів.

Малювання – творчий акт, що дозволяє клієнту відчути і зрозуміти самого себе, висловити вільно свої думки і почуття, звільнитися від конфліктів і сильних переживань, розвинути емпатію, бути самим собою, вільно виражати мрії і надії. Малювання розвиває чуттєво-рухову координацію. Його переваги (в порівнянні з іншими видами діяльності) полягають в тому, що воно вимагає узгодженої участі багатьох психічних функцій. На думку фахівців, малювання

бере участь в покращенні взаємодії півкуль головного мозку, оскільки в процесі малювання координується образне мислення, пов'язане в основному з роботою правої півкулі мозку, і абстрактно-логічне, за яке відповідає ліва півкуля [2, с.69].

У проєктивної малюванні використовуються наступні методики (класифікація С. Кратохвіла):

1. Вільне малювання (кожен малює, що хоче). Малюнки виконуються індивідуально, а обговорення відбувається в групі.

2. Комунікативне малювання. Група розбивається на пари, у кожної пари свій аркуш паперу, кожна пара сумісно малює на певну тему, при цьому, як правило, вербальні контакти виключаються, вони спілкуються за допомогою образів, ліній, фарб. Після закінчення процесу малювання відбувається обговорення процесу малювання.

3. Спільне малювання: декілька чоловік мовчки малюють на одному аркуші. Після закінчення малювання обговорюється участь кожного члена групи, особливості взаємодії з іншими учасниками в процесі малювання.

4. Додатков малювання: малюнок передається по колу - один починає малювати, інший продовжує, щось додаючи.

Фахівці виділяють 5 типів завдань, що використовуються в малюнковій практиці:

1. Предметно-тематичні завдання - це малювання на задану тему, де предметом зображення виступає людина і її відносини з предметним світом і оточуючими людьми.

2. Образно-символічні завдання – це зображення дитиною абстрактних понять у вигляді створених уявою дитини образів, таких як добро, зло, щастя; зображення емоційних станів і почуттів: радість, гнів, здивування.

3. Вправи на розвиток образного сприйняття та уяви. У цих завданнях дітям пропонується відтворити цілісність об'єкта і надати йому осмисленість (малювання по крапках, «чарівні» плями, «веселі плями» і т.д.).

4. Ігри та вправи з образотворчим матеріалом передбачають експериментування з фарбами, олівцями, папером, і т.д. з метою вивчення їх фізичних властивостей і експресивних можливостей.

Ефект вправ полягає в стимулюванні потреби в образотворчій діяльності і інтересу до неї, зменшенні емоційного напруження, формуванні почуття особистої безпеки, підвищенні впевненості в собі. Типовим для цього типу завдань є малювання пальцями, маніпулювання, експериментування з кольором.

5. Завдання на спільну діяльність можуть включати всі зазначені вище завдання. Цей тип завдань, спрямований як на вирішення проблеми оптимізації спілкування і взаємовідносини з однолітками, так і на оптимізацію відносин дітей з батьками [4, с.67].

Серед сучасних засобів і напрямів в арт-терапії все яскравіше заявляє про себе відносно нове *перспективний напрям – оригамі.* Традиційне японське мистецтво орігамі-конструювання різноманітних паперових фігурок шляхом складання квадрата без вирізання та склеювання - все ширше інтегрується у

світову культуру і науку. Цей процес нагадує фокус, маленьку виставу, що завжди викликає радісне здивування. Зникає відчуття ізольованості, налагоджується спілкування, в тому числі і лікаря з пацієнтом, що є особливо важливим, якщо пацієнт - дитина. Бувають випадки, коли діти, у стані страху, тривоги відмовляються приймати їжу або ліки. Тоді на допомогу приходить лялька в руках арт-терапевта і неможливе стає можливим. Такою ж «чарівною паличкою» служить орігамі [84, с.24].

Причин успіху занять оригамі в арт-терапії та організації дозвілля та освітніх центрах багато:

– по-перше, - це сам папір з його звичним, неагресивним статусом; з папером можна робити все, що завгодно: зім'яти, розірвати, малювати на ньому, а в орігамі папір виступає в новій незвичній для себе ролі - з нього можна скласти безліч цікавих моделей;

– освоїти техніку орігамі дуже легко, в будь-якому віці та результат досягається швидко та має місце прогнозований позитивний результат - якщо складати фігурку акуратно і точно, вона обов'язково вийде гарною;

– є можливість керувати процесом, тобто вносити зміни до фігурку за своїм бажанням, винайти багато власних моделей;

– на заняттях оригамі здійснюється невербальний контакт в спілкуванні;

– оригамі поєднує в собі прийоми і форми роботи деяких інших арт-терапевтичних напрямків: казкотерапія (казки оригамі), ігротерапії (ігри з рухомими фігурками), терапію засобами драми і лялькотерапії (розігрування сцен з ляльками орігамі, масок, і тому подібне), терапію засобами музики, хорового співу та евритмії з притаманними їм гармонією та ритмічністю рухів (що також має місце при складанні в техніці орігамі та дає терапевтичний ефект), терапію кольором (використовується різнобарвна папір);

– метод повтору і ритмічність у складанні модульного оригамі (зірки, орнаменти, «3-D»-моделі) врівноважують психічний стан людини.

Оригамі володіють психотерапевтичними властивостями:

– підвищують активність правої півкулі мозку і врівноважують їх роботу;

– підвищують рівень інтелекту в цілому;

– активізують творче мислення;

– підвищують і стабілізують на високому рівні психоемоційний стан;

– знижують тривожність і допомагають легше адаптуватися до важких ситуацій;

– поліпшилають рухову активність рук, розвивають моторику пальців;

– покращують пам'ять і окомір.

Наведемо приклади із широкого діапазону арт-терапевтичних вправ, що доцільно застосовувати в процесі навчання курсу «Мистецтво»:

«Кольорова музика» (завдання: після слухання музики виразити настрій у вигляді безпредметної композиції з кольорових ліній і плям);

«Слухаю себе» (завдання: під час сприймання музики із заплющеними очима «дослухатися» до власних відчуттів, емоцій, потім спробувати за допомогою рефлексії уявити цей стан і передати у вигляді образу – словесного, пантомімічного, візуального);

«Оживи картину» (завдання: представити себе героєм картини, передати жестами й рухами характер спілкування з персонажами, дібрати відповідні вокальні інтонації);

«Мімічний образ» (завдання: «прочитати» настрій героя на картині, відобразити його на власному обличчі, створити піктограму настрою);

«Пантоміма-імпровізація» (завдання: створити пластичний руховий образ персонажа пісні, програмної музичної п'єси, картини, скульптури);

«Дерево-фантазія» (завдання: передати настрої контрастних музичних творів за допомогою застиглих поз-образів: «плакуча верба», «веселий клен», «стрункa тополя», «кремезний дуб», «ніжна берізка»);

Пропонуємо вчителям переносити елементи запропонованих вправ на уроки з інших предметів, використовувати їх як «музичні паузи», «арт-хвилинки». Засоби спілкування: мовні, лінгвістичні; оптико-кінетичні (жести, міміка, пантоміміка); екстралінгвістичні (паузи, сміх, плач, темп мови); паралінгвістичні (якість голосу, його діапазон, тональність); просторово-часові (дистанція, час, місце, ситуація спілкування).

Незважаючи на визнання поліфункціональності художньої творчості на рівні теорії та існування надзвичайно широкого спектра можливостей її впливу на осягнення істини, які належать до сфери духовно-душевних здібностей і потреб людини, мистецтво має стати відкритою образною моделлю входження у світ, завдяки не лише його пізнанню, але й індивідуальному «переживанню» і «проживанню», унаслідок чого посилюється духовно-енергійний потенціал та активізується духовно-рефлексивна творчість особистості. Отже, арт-терапевтичні технології навчання сприяють створенню в учнів відчуття внутрішньої свободи й розвитку самодисципліни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 Урядовий кур'єр. 2018. № 38. 43 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав. 2004. 218 с.
3. Концепція Нової української школи. URL: https:// drive.google.eom/file/d/0BzKkv8gxSZUkMzZMbWt PYU9IWX M/view/ 27.10.2016 р. 40 с.
4. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 256 с.
5. Рудницька О.П. Основи викладання мистецьких дисциплін. Київ: АПН України, 1998. 183 с.
6. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга –Богдан, 2005. 360 с.